

RESAKO AZTARNATEGIA ANDOSILLAN

Ebroko muga zaharraren lorratzetan

Nafarroako Erriberako Andosilla herrian, sorpresa ugari ematen ari den indusketa arkeologikoa egiten ari dira Aranzadiko arkeologoak eta herritar boluntario taldeak. Resako aztarnategian orain arte oso ezezaguna zaigun Goi Erdi Aroko gizarteak hobeto ulertzeko aztarnak aurkitu dituzte, besteak beste. Eta Iruñeko Erresumak hegoaldeko bere mugak nola kontrolatzen zituen ere jakin dezakegu horiek aztertuta, galdera berriak zabaltzearekin batera.

 JOSU NARBARTE HERNANDEZ

Ebroren meandroko lautadaren eta igeltsu gorri-grisez osatutako amildegiaren arteko muino txiki batean kokatzen da Resako aztarnategia.

Paissaia ikusgarria da Erriberako bazter honetan. Sartaguda herria bizkarrean utzita, Ebro ibaiak meandro zabalak marrazten ditu gure eskuinean. Kanal-sare trinko batek ureztatutako *huerta* zabalak-islamiar jatorriko baratze-sail ureztatuak, hain zuzen- hartzen ditu inguruko lautadak: fruta-arbola sailak, negutegiak eta esparrago plantazioak begia galtzen deneraino. Zuhaitz-lerro batek markatzen du ibaia nondik nora doan; beste aldean, hemen esaten duten gisan, *Gaztela*. Gure ezkerrean, aldiz, igeltsu gorri-grisez osatutako amildegia erraldoi batek zaintzen du bidea, hai-zeak eta urak eragindako higaduraren pean etengabeko aldaketan.

Amildegiairen eta lautadaren artean, muino txiki batek ematen du arreta. Hegoaldera begira, ikuspegi bikaina du inguru osoaren gainean, eta bizkarrean amildegia babesten du. Aspaldi handian artzainak eta ehiztariak baino ez dira ibili bertan baina, 2018tik hona, joan-etorriak nabarmen ugaitu dira: herritarrak, unibertsitateko ikasleak eta Aranzadi Zientzia Elkarteko arkeologoak maiz ikus daitezke bertan lanean, hauts artean horma zaharren arrastoak garbitzen. Resako aztarnategi arkeologikoan gaude.

HARRIAK, HEZURRAK ETA ARDOA

Resa izena ez da arrotza Andosillan eta inguruko herrietan. Eskualdean oso ohikoak dira Resa eta Resano abizenak. Gainera, oso presente dago Ebro inguruko toponimian ere: ibaiertzeko erriberei *Soto de Resa* deitzen diete, eta amildegien gainean kokatutako bazkalekuei, aldiz, *Val de Resa*. Hala, bizilagunen artean gauza jakina izan da inguru horretan desagertutako herri bat zegoela, bere kokapen zehatza, neurria eta izaera misterio bat izan arren.

Memoria hori berreskuratzeko asmoz, Andosillako Udalak eta Aranzadik 2018an abiatu zituzten miaketara arkeologikoak, Juantxo Agirre Mauleonen zuzendaritzapean. Berandu gabe, uste baino historia konplexuagoa atera zuten argitara: Burdin Aroko arrastoak, erromatar *villa* aberats baten aurriak, III. mendean gertatutako krisi klimatiko baten zantzuak... baina, zalantzarik gabe, Erdi Arokoak dira Resak orain arte eman dituen aztarnarik adierazgarrienak.

Aztarnategiairen erdigunean neurri handiko eliza baten arrastoak agertu dira. Igeltsuz eginda dago, eta higadurak

lkerketa arkeologikoaren emaitzek lagunduko digute aztertzen Iruñeko erregeek nola berrantolatu zuten lurraldea X. mendean musulmanei konkistatu ostean

gogor eragin dio; baina, hala ere, oraindik nabarmena da bere garaian eraikin monumentalak izan zela, urrunetik ikus teko pentsatua. Eraikuntza estiloak argi erakusten du Nafarroan erromanikoa zabaldu baino lehenagokoa dela. Lauki-zuzen-itxurako planta dauka, eta sarrera nagusia hegoaldean. Eroritako horma-zatien azpian, hainbat zutabe eta arku batzuen dobelak agertu dira, barrualdea luzetarako nabeetan banatuta zegoen seinale. Gainera, ekialdeko partean presbiterio baten, absidearen eta aldarearen arrastoak ere agertu dira. Elizan erritu mozarabiarra praktikatzeko zela erakusten digu horrek -XI. mendean Aita Santuen autoritatea indartzean zabaldu zen erritu erromatarren aurrekoa-, eta hori bat dator erradiokarbono bidez lortutako datazioekin: eraikina X.-XI. mendeetan erabili zen nagusiki.

Eliza dagoen tokian hilerria egon ohi da, eta Resa ez da salbuespena: ipar hormaren kontra harrizko bi kutxa agertu dira bata bestearen gainean. Azpikoan bizpahiru urteko haurtxo baten arrastoak zeuden; gainera, aldiz, emakume heldu batenak. Momentuz, misterioa da haien artean familia-harremanik egon ote zen.

Baina Resako nekropoliak askoz ere mu zabalagoa hartzen zuen eta, orain arte, 40 hilobitrik gora identifikatu eta 13 industu dituzte; guztiak erritu kristauaren arabera ehortzi zituzten. Egingdako datazioek sorpresa eman dute: modernoak XII. mendekoak dira -elizaren garai bertsukoak-, baina zaharrenak VI. menderaino doaz, eta garai horretako datu arkeologikoak oso urriak dira Nafarroan. Aurkikuntza garrantzitsua da, beraz, Goi Erdi Aroko gizarteak hobeto ezagutzen hasteko.

Elizatik metro gutxira ardoak egiteko lako baten arrastoak ere agertu dira. Bi kubeta handi ditu mahatsa zapaltzeko, eta bertatik tutu bat abiatzen da, muztioa depositu batera eramateko. Egungo ikuspegitik harrigarria gerta litekeen arren, Erdi Aroan ohikoa zen holakoak elizen inguruan egotea. Eraikina jabe pribatu baten esku egon zitekeen, eta horrek mota desberdinetako ondasunak bereganatzeko eskubidea ematen zion (soroak, mahastiak, errotak...), noski, etekin ekonomikoa ateratzeko ere bai.

KONKISTA OSTEKO PAISAIA BAT

Indusketari esker badakigu, duela mila urte Andosillako Resako kokalekua garrantzitsua zela. Mende horiek hedapen garaia izan zirela Iruñeko Erresumarentzat, Ebro inguruan hainbat lurralde konkistatu baitzizkien musulmanei. Resa izena bera garai horretan agertzen da lehen aldiz idatzita, Antso I. erregeak 908an egindako konkisten artean. Ondorengo urteetan, herri hori mugako gotorleku estrategiko bilakatuko zen -*tenentzia* baten egoitza izan zen, gaztelu eta guzti-, 1045.ean Calahorra eta 1119an Tuteran konkistatu arte behintzat. Hortaz, ikerketa arkeologikoaren emaitzak oso baliotsuak dira konkista osteko garaian Iruñeko erregeek lurraldea nola berrantolatu zuten aztertzeko.

Dokumentu zaharrei esker badakigu Iruñeko erregeek interes ekonomikoak izan zituztela Resan, eta interes horiek elizen inguruan artikulatu zituztela. Antso IV. eta Plazentzia errege-erreginak aurkituko ditugu Santa Mariari eskainitako eliza baten jabe, "Ebro ibai ertzean, Resako herri gotorraren irteeran" kokatua; 1071. urtean Donemiliagako monjeei utzi zioten eliza, eta harekin batera hainbat mahasti eta baratze, beste ondasun batzuen artean.

Ziur aski, dokumentu horretan aipatutako eliza da arkeologoen industu dutena. Baina, nekropolia askoz ere zaharra dela ikusita, baliteke eliza hori hutsetik eraiki ez izana. Izan ere, kokapen horretan lehenagotik ere tenplu bat egon bazen, baliteke 908ko konkistaren ondoren Iruñeko erregeek hura berre-raikitzea sustatu izana, botere berriaren sinbolo gisa. Eta ez litzateke harrigarria izango eraikin berria monarkiaren jabetzara pasatzea, konkistatutako lurraldean ondasun ekonomikoak -hots, testuak aipatzen dituen mahastiak eta baratzeak- kontrolpean hartzeko eta haien etekinak kudeatzeko.

Ikerketa, auzolana eta formazioa

Resako ikerketa arkeologikoa auzolanean gauzatu da, Aranzadik ohikoa duen filosofiari jarraiki. Haiekin batera, hasieratik boluntario-talde bat aritu da landa-lanean; gehienak Andosillatik datoz, baina badira Sartagudakoak eta San Adriangoak ere. Manex Arrastoa Mendizabal indusketako koordinatzaileak azaldu duenez, herritarrek lehen eskutik parte har dezakete ikerketa prozesuan, eta ikerlariak tokiko ezagutza, kezka eta lehen-tasunak jaso ahal izan dituzte ondareari bere balio osoa emateko.

Maricer Itarte Sadaba da boluntario-taldearen koordinatzaileetako bat. Kultur ondarea berreskuratzeko ez ezik, herritarren arteko harremanak indartzeko tresna gisa ere ikusten du auzolana. Hala, parte-hartzaileen artean dinamika polita sortu dela azaldu du; asko urtero etorritzen dira, eta egindako lana herritarren artean zabaltzen laguntzen dute gero.

2022. urteaz geroztik, auzolandegian unibertsitateko Historia eta Ar-

keologia ikasleak ere aritu izan dira; parte-hartze horrek formazio praktikoa eskaintzen die. Kasu honetan ere bada urtero errepikatu duenik, eta, aztarnategia ezagutu ahala, ardurak hartzen joateko aukera izan dute, edo aztarnategiko materialak beren ikaske-

ta-prozesuan txertatzeko Gradu edota Master Amaierako Lanen bidez.

Arkeologia, beraz, ez da ikerketa-kontu soila. Balio sozial bat ere badu herrigintzari lotuta; gizartearentzako esanahiak jostea baita kultur ondarearen funtzioa, ekintza kolektiboaren bidez.

BI ERRESUMA, MUGA BAT

Resaren historia ez da, baina, hor akitzen. Antso IV. erregea dohaintza egin eta urte gutxira hil zuten, Peñalengo amildegian, erresumako nobleziaren azpijoko baten ondorioz. Berehala, Gaztelako eta Aragoiko osteek Iruñeko erresuma inbaditu

eta banatu zuten, eta ez zuen autonomia berreskuratu 1134ra arte. Ordutik, Iruñeko eta Gaztelako erresumen arteko mugan gelditu zen Resa, eta behin eta berriro eskualdatu zuten; 1221ean gelditu zen behin betiko Nafarroaren esku, muga Ebron egonkortuta.

Ardoa egiteko lakoaren arrastoak Resko elizatik metro gutxira azaldu dira.

1246an, Donemiliagako monjeek Calahorrako katedralaren esku utzi zuten Santa Maria eliza, bere jabetza guztiekin. Ordurako, badirudi Resa gainbeheran sartuta zegoela, antzina-ko muga-funtzioa galdua. 1350erako, gazteluzaina baino ez zen bizi bertan; eta, handik gutxira, Andosillako eta Cárcarreko herritarrek akordioa sinatu zuten herriko lurak banatu eta bazkaleku gisa erabiltzeko.

Resako aztarnategiak, beraz, sorpresa gehiago eman ditzake etorkizunean. Arkeologoek lanean jarraitzeko asmoa dute, galdera asko erantzun gabe daudelako oraindik. Non zegoen kokatuta Erdi Aroko herrigunea? Zer ezaugarri zituen? Nola bizi ziren bertako herritarrak? Nolakoa zen gaztelua eta zein zen bere menpeko lurraldea? Ebroren ibilbidea aldatu da denboran zehar? Zer ondorio izan ditu horrek erregistro arkeologikoaren kontserbazioan? Ikerketak baino ez ditu emango galdera horien erantzunak. Eta, ondo bidean, galdera berriak ere sortuko ditu. ●